شکفتن ای شکافتن، معنای کلمه «فطور» و «انشقاق»

چندین بار از کلمه‌ی «فطور» بحث کردیم. لغت مهمی است. به‌معنای شکاف و شکفت است. شکافتن و شکفتن. در هر دو به کار رفته است. «إِذَا ٱلسَّمَآءُ ٱنفَطَرَتۡ»[1]. مثل انشقاق است؛ «وَٱنشَقَّتِ ٱلسَّمَآءُ فَهِيَ يَوۡمَئِذٖ وَاهِيَةٞ»[2]؛ «شق» به‌معنای شکافتن و شکفتن است. اگر بگویید: «انشق النوَر»، یعنی شکوفه‌ی درخت شکفت. اما اگر بگویید: «انشق الجبل»، یعنی کوه شکافته شد. «تَكَادُ ٱلسَّمَٰوَٰتُ يَتَفَطَّرۡنَ مِنۡهُ وَتَنشَقُّ ٱلۡأَرۡضُ»[3]. هر دوی اینها به کار می‌رود. چون برای خود من خیلی جذاب است، تکرار می‌کنم. آیه می‌فرماید: « فَإِذَا ٱنشَقَّتِ ٱلسَّمَآءُ فَكَانَتۡ وَرۡدَةٗ كَٱلدِّهَانِ»[4]؛ یکی از اساتید بودند که می‌فرمودند: من از این آیه، هیچ چیزی نمی‌فهمم! خدا رحمت شان کند! به گمانم ایشان «انشقاق» را به‌معنای شکافتن می‌گرفت. آسمان شکافته شد و گل شد! خُب، چه ربطی به هم دارد؟! مگر چیزی که شکافته می‌شود، گل می‌شود؟! اما اگر «انشقاق» به معنای شکفتن باشد، خیلی زیبا می‌شود.

الآن در مانحن فیه، کتاب التحقیق را ببینید. جلد نهم، صفحه‌ی صد و پنجاه. ایشان چند معنا برای «تفاوت» دارند. بعد نکته‌ای می‌گویند. روی آن تأمل کنید. می‌فرمایند: قید «فوت» این است که اصلاً به وجود نیامده باشد، لذا به آن نرسیدیم. اگر چیزی به وجود آمده باشد و بعد منعدم شود و از دست ما در برود، می‌فرمایند: لغت «فوت» برای این نیست:

> «و التحقيق
>
> أنّ الأصل الواحد في المادة: هو انعدام شيء بأن لا يوجد و لا يدرك. و الفرق بينها و بين الانعدام و الموت و الفناء: أن المادة تدل على عدم شيء قبل أن يوجد. بخلاف تلك المواد، فهي دالة على انعدام بعد الوجود»[5].

آیا این معنایی که ایشان در «فوت» می‌فرمایند، قیدش این است که اصلاً به وجود نیاید؟ آیا در همه‌ی موارد جور در می‌آید؟ راجع به «تفاوت» هم ایشان می‌فرمایند: من در دو جلد کتابم، مطالبی در کلیات لغت گفته‌ام. یکی از چیزهایی که آنجا گفته‌اند و در التحقیق هم بسیار از آن استفاده می‌کنند، معنای باب «مفاعله» است. بعد هم «تفاوت». تا زمانی‌که «مفاوته» را نفهمید، در مبانی ایشان «تفاوت» را نمی‌فهمید و لذا در التحقیق توضیحاتی که در جلد دوم و چهارم داده‌اند را،

مراجعه بفرمایید. آن توضیحات با این دو معنایی که در «تفاوت» تضمین می‌کنند، ببینیم مطابق ارتکاز هست یا نیست.

شاگرد: معنای دوم «طبقا عن طبق» دیگر مصدر باب تفاعل نیست؟

استاد: شبیه اسم می‌شود. مثل «قتال» مصدر باب مفاعله است؛ یعنی «فعالی» داریم که مصدر باب مفاعله است و یک «فعالی» داریم که اسم بود. البته «طبقا عن طبق» با معنای «مطابقت» جور است و مشکلی ندارد. چون هر طبقی ولو روی آن قرار می‌گیرد اما طوری است که بر آن مماثلت محافظه‌کاری می‌کند.

شاگرد ۲: در شعر مرحوم میرفندرسکی منظور از تعبیر «آن چه در بالاست» حضرت حق است؛ یعنی همه‌ی اینها ربط به او هستند و جلوات الهی است. اما شما طوری معنا کردید که این طبقات پایین، مثل طبقات بالا هستند.

استاد: شما می‌گویید «آنچه در بالاست» فقط مرحله‌ی الهیت است، درحالی‌که اینطور نیست. عوالم ملکوت چه؟

شاگرد: من این شعر را در تبیین نظریه‌ی مُثُل افلاطونی دیده بودم.

استاد: «صورتی در زیر دارد آنچه در بالاستی» یعنی هر چه در مرتبه‌ی بالاتر است، یک صورت زیرین دارد. لذا احتمال دارد که ایشان همین آیه‌ی شریفه را در شعرشان آورده باشند: «وَإِن مِّن شَيْ‌ءٍ إِلَّا عِندَنَا خَزَائِنُهُ وَمَا نُنَزِّلُهُ إِلَّا بِقَدَرٍ مَّعْلُومٍ»[6] یعنی این‌که «إن من شیء الآن عندنا خزینته»؛ هر شیای یک خزینه ندارد، هر شیای خزائن دارد. هر خزائنی به قَدَر مُنزَل می‌شود و صورتی زیرینی برای بالا است. دوباره همان خزینه‌ای که به قدر نازل می‌شود، به پایین‌تر نازل می‌شود و صورت زیرینی برای بالا می‌شود. ایشان که آن را نفی نکرده است. آنچه که شما فرمودید، دید کلی می‌دهد و درست هم هست. لذا می‌گویید با اصل خودش. وقتی اصل می‌گویید، روشن است. ذهن‌ها را سراغ مبدأ متعال می برد. ولی باز به این معنا، اصل با واسطه منافاتی ندارد. یعنی فاعل ما به الوجود ای ما منه الوجود است. یعنی ایشان می‌گویید: سلسله مراتب امکان اخص که از این طرف بالا می‌رود؛ در سلسله مراتب امکان اخص هر چه شما بالا می‌روید، یک اصل دارد ولو خود آن اصل، فاعل ما منه الوجود نیست، بلکه فاعل ما به الوجود است، وقتی به آن اصل می‌رسید دوباره از آن بالاتر می‌روید تا به جایی برسید که فاعل ما منه الوجود باشد.

و الحمدللّه ربّ‌العالمین و صلّی اللّه علی محمد و آله الطیبین الطاهرین.

---

[1]. سوره‌ی انفطار، آیه‌ی ۱.

[2]. سوره‌ی حاقه، آیه‌ی ۱۶.

[3]. سوره‌ی مریم، آیه‌ی ۹۰.

[4]. سوره‌ی رحمن، آیه‌ی ۳۷.

[5]. التحقيق في كلمات القرآن الكريم، ج ۹، ص ۱۵۰.

[6]. سوره‌ی حجر، آیه‌ی ۲۱.

بازبینی #2
ایجاد شده 7 وریه 2024 17:25:51 توسط ... .
به روزرسانی شده 10 وریه 2024 13:26:33 توسط ... .